

РОКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

*А. П. Джурило, І. О. Маріуц, О. М. Шпарик,
співробітники відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України*

ПРО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КРАЇНАХ ЄС

Вона усюди. 380 мільйонів людей позиціонують її як рідну і приблизно 2/3 як другу мову. Мільярд населення земної кулі вивчає англійську, а близько третини – користується нею. Очікується, що до 2050 року половина усього світу буде володіти нею. Англійська – це мова глобалізації: міжнародного бізнесу, політики і дипломатії. Це мова комп'ютерів та Інтернету. Ви побачите її на рекламних бордах у Кот-д'Івуарі, почуєте її в поп-піснях у Токіо, будете читати англійською офіційні документи в Пномпені. Deutsche Welle здійснює трансляції англійською. Французькі бізнес-школи викладають англійською. Це мова спілкування на засіданнях уряду у Болівії. Мова, яка, за визначенням Роберта Глостера, ще в 1300-х роках була мовою так званих «нижчих людей» в Англії, пройшла довгий шлях. І тепер це глобальна мова.

A World Empire by Other Means: The Triumph of English, The Economist

Указом Президента України № 641/2015 2016 рік проголошено *Роком англійської мови в Україні* [1]. Аргументом цього акту стало те, що англійська мова є мовою міжнародного спілкування, а її опанування розширює доступ громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей, які відкриває знання та використання англійської мови, забезпечує інтеграцію України до європейського політичного, економічного і науково-освітнього простору [2]. Зазначене актуалізує зарубіжний досвід організації навчання англійської мови, короткий огляд якого подано у цій публікації.

Відповідно до індексу володіння англійською мовою (EF EPI), Україна перебуває на 34-му місці (серед 70 країн), що відповідає середньому рівню. Найкраще англійською, згідно з цим рейтингом, володіють у 9-ти європейських країнах: Швеції, Нідерландах, Данії, Норвегії, Фінляндії, Словенії, Естонії, Люксембурзі та Польщі [7].

Англійська мова нині має статус робочої мови ЄС, хоча лише дві з 28 країн-членів ЄС (Велика Британія та Ірландія) є англомовними. За останні двадцять років викладання англійської як першої іноземної мови в школах поширилося по всьому світу. Наприклад, німці замінили французьку англійською у сфері освіти та бізнесу. Схожа ситуація спостерігається у Швеції та Нідерландах. Англійська стала обов'язковою для вивчення в Китаї, її включено до навчальних планів середньої школи як основний предмет. Для отримання диплома про закінчення вищого навчального закладу в КНР та вступу до аспірантури потрібно скласти іспит з англійської мови. Рівень володіння англійською мовою також позначається на розвитку кар'єри, навіть є однією з необхідних умов.

Англійська мова є найбільш поширеною в якості основної іноземної мови для навчання майже у всіх країнах ЄС. За даними Євростату (станом на 2014 р.), 94,1% учнів середніх шкіл ЄС вивчають англійську мову як першу іноземну, у той час як французьку – 23,0%; іспанську – 19,1%; німецьку – 18,9% [9].

Деякі зі східних та північних європейських держав, які вступили до ЄС у 2004–2007 рр., характеризуються тим, що в минулому для них було обов'язковим вивчення російської мови. Ця ситуація змінилася і у більшості з них спостерігається помітне збільшення частки учнів, які вивчають англійську мову, – у 2014 р. вона перевищувала 50% від загальної кількості учнів. У Румунії, Естонії, Латвії, Чехії, Литві, Болгарії та Словаччині ця частка була між 69% і 82% у 2014 р., а в Польщі перевищила 90% [9].

Бельгія. У початковій школі Бельгії (6–12 років, шість класів) навчання мов залежить від регіону. У німецькомовних районах країни навчання французької мови починається з 5 класу (3 год на тиждень). На території, де основна частка населення говорить фламандською, також вивчається французька мова. У прикордонних мовних районах і в Брюсселі викладання нерідної мови починається з 3 класу (3–4 год). У 5–6 класах кількість годин, що відводяться на навчання мови, збільшується до 5–8 год в тиждень. На першому ступені навчання (7–9 класи) бельгійські школярі, окрім однієї з державних мов, як основну іноземну мову вивчають англійську (3–5 год на тиждень).

Греція. Усі учні в Греції починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет у віці 8 років (3,5–4 год на тиждень). Друга іноземна мова вводиться у віці 10 років. Зобов'язання вчити дві іноземні мови триває до 15 років. З 15 до 18 років залишається обов'язковою одна іноземна мова. Проте за бажанням учень може продовжувати вивчати другу іноземну мову, оскільки вона входить до кінця середньої освіти кожного навчального плану будь-якої грецької школи.

Данія. У народних школах (Folke skole) Данії також обов'язковим є навчання англійської мови. Її починають вивчати учні у віці з 9 до 19 років (3 год на тиждень). З 13 років учні можуть обирати другу іноземну мову, оскільки кожна школа повинна запропонувати її в якості факультативного предмета (2,5–3 год). Ситуація з вивченням іноземних мов різко змінюється на завершальній стадії навчання (10–11 класи), коли навчальні програми складені з урахуванням спеціалізації навчального закладу. У школах з гуманітарним і математичним ухилом на вивчення основної іноземної мови (англійської) відводиться від 3 до 5 год, другої – 2,5–4 години.

Ісландія. В Ісландії всі учні починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет у віці 9 років, а у 10 років – датську як другу обов'язкову мову. За дотримання певних умов замість датської вони можуть обрати шведську або норвезьку. У 17 років до загальної освіти вводиться третя обов'язкова для всіх мова. Після 17 років учні можуть обрати школи, де вони до 20 років вивчатимуть чотири обов'язкові іноземні мови.

Італія. В Італії учні починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет у віці 6 років. У початковій та середній школі англійська вивчається в середньому 3 год на тиждень, у старшій школі кількість годин збільшується до чотирьох. У віці з 11 до 14 років вони вивчають другу обов'язкову іноземну мову, а з 14 до 19 років залишається лише одна обов'язкова мова. Однак італійські школярі можуть обирати школи, де навчатимуть до трьох іноземних мов доки їм не виповниться 19 років. Варто зазначити, що вибір іноземної мови в школах Італії часто обмежений: лише у великих містах учні мають можливість вибрати цікаву їм другу іноземну мову, у сільській же місцевості вивчення тієї чи іншої мови залежить від сформованих традицій. Так, у прикордонних з Францією районах зазвичай викладається французька мова, а в районах, що примикають до Австрії, – німецька.

Кіпр. На Кіпрі з вересня 2015 р. усі учні віком 5 років починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет. З 12 років вони розпочинають вивчення другої обов'язкової мови – французької. Навчання цим мовам триває доки їм не виповниться 16 років. З 16 до 18 років вони зобов'язані вивчати дві іноземні мови, проте замість англійської і французької можуть обирати з п'яти додатково запропонованих кожною школою мов.

Ліхтенштейн. У Ліхтенштейні, починаючи з 2010/2011 н. р. всі учні у віці 6 років вивчають англійську мову як обов'язковий предмет. З 15 до 18 років, всі школярі в системі загальної освіти повинні вивчити принаймні дві іноземні мови – англійську та французьку. У віці 13 років, обираючи спеціалізований навчальний заклад, вони можуть навчатися трьома іноземними мовами, а з 14 років у спеціалізованих навчальних закладах можуть вивчати і чотири іноземні мови.

Люксембург. Державними мовами Люксембургу є німецька та французька. Викладання всіх шкільних предметів ведеться німецькою, але вже з середини 2 класу початкової школи (6–12 років, шість класів) вводиться обов'язкове вивчення французької мови. Кількість відведених на її вивчення годин різко зростає у третьому та наступних класах. Усього з 27 уроків на тиждень в початкових школах країни майже половину присвячено вивченню мов. Згодом кількість мовних уроків дещо зменшується (3–6 год на тиждень). Починаючи з 8 класу, вводиться обов'язкове вивчення англійської мови (4–6 год). На другому ступені (10–13 класи) для вивчення першої іноземної мови в школах з технічним ухилом відводиться 2 год, другого і третього – 1 година. Учні, які отримують класичну гуманітарну освіту, основній іноземній мові на зазначеному етапі навчання присвячують 5 год на тиждень, на другому – 3–4 год, на третьому – 3–5 годин.

Мальта. На Мальті школярі починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет у віці 5 років. Друга обов'язкова іноземна мова вводиться у віці 11 років. До 16 років учні вивчають в обов'язковому порядку дві іноземні мови, одна з яких – англійська, інша – на вибір. Окрім того, з 13 років будь-який учень може обирати третю іноземну мову серед п'яти запропонованих школою. З огляду на розмір Мальти, учні, які бажають навчатися конкретної іноземної мови, можуть бути згруповані в одну школу, що має можливість запропонувати цю мову. З 16 років навчання іноземній мові перестав бути обов'язковим. Хоча кожна школа повинна запропонувати усім бажаючим принаймні дев'ять мов на вибір.

Німеччина. Німецькі школярі мають можливість вивчати вісім іноземних мов. Перше місце, звичайно ж, належить англійській мові, далі за популярністю – французька, латина, іспанська, російська, турецька, італійська та грецька мови. За даними Федерального статистичного відомства Німеччини, динаміка вивчення англійської мови у загальноосвітніх та професійно-технічних школах Німеччини значно зросла у 1997–2013 роках.

Навчальний рік	Кількість школярів, які вивчають англійську мову у ФРН як іноземну
1997/1998	6 850 800
2000/2001	7 540 700
2003/2004	7 960 200
2006/2007	8 210 500
2009/2010	8 590 100
2012/2013	8 820 400

На першому ступені навчання загальноосвітньої школи (5–9 класи) вивчають лише одну іноземну мову (як правило, англійську): 5–6 класи – 5 год на тиждень, 7 клас – 4 години, 8–9 класи – 3–4 години. У політехнічних школах (5–10 класи) з 7 класу вводиться вивчення другої іноземної мови: 7–8 класи – 4 год на тиждень, 9–10 класи – 3–4 години.

У гімназіях на першому ступені навчання (5–10 класи), крім англійської мови, в якості основної або другої мови вивчається латина (3–4 год на тиждень). Крім того, у цих навчальних закладах з 9 класу ведеться викладання третьої іноземної мови (3–5 год). Іноді в якості третьої мови учні гімназій вивчають давньогрецьку.

На другому ступені навчання (11–13 класи) в гімназіях триває вивчення трьох мов. Однак кількість відведених для цього годин дещо зменшується: основна мова (як правило, англійська) – 2–4 год, друга і третя – 3 год на тиждень.

Необхідно також зазначити, що кількість годин, передбачених програмами на вивчення англійської мови, у різних землях ФРН іноді різко відрізняється, незважаючи на прийняту 28 жовтня 1964 р. Гамбургську угоду про уніфікації шкільної освіти ФРН.

Норвегія. У Норвегії учні починають вивчати англійську мову як обов'язковий предмет у 6 років. Починаючи з 13 років учні можуть обирати другу обов'язкову іноземну мову, а у віці з 16 до 19 років вони вивчають третю іноземну мову.

Швеція. У шведських школах учні повинні розпочати вивчення англійської мови у віці від 7 до 16 років. Школи можуть на власний розсуд обирати терміни навчання іноземної мови, проте всі школярі, зазвичай, починають вивчати англійську до того, як їм виповниться 10 років. Окрім того, вони мають можливість вивчати другу мову, оскільки кожна школа повинна запропонувати на вибір дві мови в якості основних. Знову ж таки, школи можуть самі вирішувати, коли вони вводять другу іноземну мову до навчального плану, але на практиці це відбувається, коли учням виповнюється 12 років. З 16 до 19 років учні продовжують вивчати одну обов'язкову іноземну мову: зазвичай це англійська, проте кожна школа повинна запропонувати мінімум три іноземні на додаток до англійської.

Нове у навчанні іноземних мов в Європі

Виразною тенденцією є ранній початок навчання іноземної, переважно англійської, мови в Європі. Першими країнами, що запровадили навчання англійської мови у початковій школі стали: Данія (1958 р.), Швеція (1962 р.), Фінляндія (1970 р.), Ісландія (1973 р.). Після проведення освітніх реформ (1980–1990 рр.), що заклали фундамент обов'язкового навчання іноземної мови у початковій школі, країни Європи долучилися до реалізації програм раннього навчання мовам. Першими у цьому починанні стали Австрія (1983 р.), Нідерланди (1985 р.), Португалія (1989 р.), за ними – Іспанія (1990 р.), Греція та Італія (1993 р.), Ліхтенштейн (1996 р.), франкомовна спільнота Бельгії (1998 р.).

У 2006–2007 рр. у всіх країнах ЄС, за винятком Ірландії та Великої Британії (Шотландія), було прийнято рішення про обов'язкове вивчення однієї іноземної мови у початковій школі.

Ідея ранньої мовної освіти полягає не у подовженні термінів навчання однієї мови, а для надання можливості навчання другої та третьої іноземних мов, оскільки 3–7-річні діти краще засвоюють фонетичну систему нової для них мови, 8–9-річні – морфологічну, а більш старші школярі – лексичну і синтаксичну системи.

На сучасному етапі практично у всіх країнах Європи відзначають раннє навчання іноземних мов, першість серед яких посідає англійська (98,4 %). У деяких країнах вивчення іноземної мови починається з першого класу (Люксембург, Мальта, Австрія, Італія та Норвегія), а в окремих країнах навіть в материнських школах і дитячих садках (Бельгія – німецькомовна громада, Іспанія – деякі автономні округи). У цілому в багатьох європейських школах навчання іноземної мови розпочинається з 10 років або трохи раніше. Так, наприклад, шкільні установи Естонії, Фінляндії та Швеції мають можливість самостійно встановлювати визначення часового введення вивчення іноземної мови як обов'язкової дисципліни.

У багатьох країнах ЄС відзначається тенденція раннього навчання двом і навіть трьом мовам, що сприяє розвитку мультилінгвізму та збереженню лінгвістичної різноманітності Європи.

Успішні практики навчання англійської мови на рівні шкільної освіти

Нідерланди мають досить високі показники рівня володіння населенням англійською мовою (друге місце після Швеції) у популярному світовому рейтингу EF English Proficiency Index, який визначає рівень володіння англійською мовою в світі. Дослідницьким проектом ELLiE (The Early Language Learning in Europe) відслідковано зв'язок між досягненнями індивідуумів у вивченні мови і впливом середовища (поза школою), наприклад використання субтитрів на телебаченні та фільмів англійською мовою.

До 1985 р. у початкових школах Нідерландів (6–12 років, шість класів) іноземні мови викладалися лише як факультатив. Однак з 1986/1987 н. р., після серії експериментів, Міністерство освіти запровадило обов'язкове навчання англійської мови, починаючи з 4 класу (1 год на тиждень). Винятком є провінція Фриз, де школярі з 1 класу вивчають дві мови: рідну (фризька) і нідерландську (голландську). На першому ступені навчання (7–11 класи), починаючи з 7 класу, учні вивчають дві іноземні мови. Вони продовжують вивчати англійську мову в якості основної (3–4 год) і приступають до вивчення французької (3 год) або, обравши французьку мову за основну, вивчають англійську як другу іноземну. З 8 класу вводиться обов'язкове

вивчення третьої мови (німецької, іспанської, російської) – 3–4 год на тиждень. У школах першого ступеня з технічним ухилом основною іноземною мовою обов'язково повинна бути англійська (від 3 до 17 год на тиждень) упродовж чотирьох років (7–10 класи), другою – німецька (3–8 год), а третьою – французька (3–6 год). На другому ступені навчання (гімназія, ліцей, 12–13 класи) кількість годин, що відводяться на вивчення мови, залежить від профілю навчального закладу. У гімназіях і ліцєях з технічним ухилом основна, друга і третя іноземні мови вивчаються в середньому по 3 год на тиждень, а з гуманітарним ухилом – по 6 годин. Програмою для технічних шкіл передбачено випускний іспит з однієї іноземної мови, а для гуманітарних – з двох. 98 % учнів усіх шкіл другого ступеня на випускному іспиті віддають перевагу англійській мові. У гуманітарних ліцєях і гімназіях другою мовою для іспиту 66 % випускників обирають німецьку, а 34 % – французьку.

У таблиці 1 презентовано особливості навчання англійської мови у Нідерландах [8].

Таблиця 1

Офіційний початковий шкільний вік	5 років, хоча багато дітей починають у віці 4-х років
Статус англійської мови в курикулумі	Складова Національного курикулуму www.government.nl/issues/education/primary-education
Вік, з якого розпочинається навчання англійської мови	Не є обов'язковим (як факультатив) від чотирьох років до дев'яти; багато шкіл розпочинають в перший рік навчання (варіативна складова навчального плану). Обов'язкове навчання іноземної мови розпочинається у віці від 10 років; більшість шкіл обирають англійську
Організація навчання	Залежить від окремих шкіл; загальна кількість годин, передбачених для перших восьми років навчання: як правило, від одного до трьох уроків на тиждень; 1–2 роки – 20 хв; 3–8 роки – 30–60 хв
Об'єктивний рівень досягнень	Між рівнями A1-A2 за шкалою CEFR (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR)) до 12 років
Методи навчання	Не передбачені; школи вільні у виборі [10]
Навчальні матеріали	Школи вільні у виборі; підручники, як правило, не використовуються для навчання дітей віком від 6 до 10 років; навчальні матеріали/ресурси доступні для завантаження; у всіх школах є інтерактивні дошки
Тип педагога	Вчитель початкових класів з навичками викладання мови
Кваліфікація вчителя	Вчитель початкових класів з правом викладання англійської мови
Рівень володіння вчителем англійською мовою	За шкалою CEFR рівень B2 є необхідним для вчителів

Вивчення іноземної мови (не обов'язково англійської) розпочинається у віці десяти років, хоча більшість дітей у Нідерландах обирають англійську мову як першу іноземну мову у перший рік навчання. Школам надано значну автономію в організації навчання англійської мови, зазначено лише кількість годин, відведених на навчальний рік (8 клас). Централізовано визначено досягнення освітньої мети – володіння мовою між рівнями А1 та А2 за шкалою CEFR у віці 12 років; однак яким чином вони досягнуть такого рівня – залежить від шкіл. Аналогічним чином, методи навчання та використання тих чи інших матеріалів залишені на розсуд школи.

Фінляндія. Фінська система освіти була предметом захоплення і дослідження впродовж останніх років завдяки своєму успіху в тестуванні PISA 2003, 2006 та 2009 роках. У 2009 р. більше ста делегацій різних країн відвідали Фінляндію з метою здійснення спроби дізнатися секрети її успіху у досягненні таких високих результатів [4], у тому числі у навчанні мов. Зокрема, відзначалося, що «... основою успіху є вправність всіх учнів у мовах. Більшість учнів знали три мови: фінську, шведську та англійську» [5].

Особливості навчання англійської мови у фінській школі наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Офіційний початковий шкільний вік	Сім років
Статус англійської мови в курикулумі	Іноземна мова є частиною Національного курикулуму; вибір іноземної мови залишається за школою; 90 % шкіл обирають англійську мову
Вік, з якого починається навчання англійської мови	Зазвичай 9 років – це 3 клас, але може розпочатися і в першому класі
Організація навчання	Щоденний та щотижневий розклад укладається в школах; загальна кількість годин затверджується Фінською радою з питань освіти у межах 228 год для учнів з 3 по 6 класи
Об'єктивний рівень досягнень	A2.1 для рецептивних навичок (перший етап базових умінь) і A1.3 (функціональне елементарне володіння) для виробничих навичок для фінської заявки у CEFR на рівні 6 класу; Додаток 2 основного навчального плану на сайті www.oph.fi/english ; навчальні цілі зосереджені не лише на комунікації в конкретних, особистих ситуаціях, а й на міжкультурному рівні
Методи навчання	Вчителі можуть самостійно прийняти рішення про свої власні методи викладання, щоб виконати основний навчальний план
Навчальні матеріали	Вчителі можуть самостійно обирати матеріали
Тип педагога	Вчитель початкових класів з навичками до викладання мови
Кваліфікація вчителя	Всі викладачі мають ступінь магістра початкової освіти з комплексних досліджень у навчальних предметах загальноосвітньої школи

Рівень володіння вчителем англійською мовою	Не зазначено для класних вчителів; для вчителів англійської мови необхідний рівень С1 за шкалою CEFR (зазвичай від 7 класу і далі)
Позашкільний доступ до англійської мови	Англійська мова значно поширюється у навколишньому середовищі внаслідок економічної глобалізації. Телебачення і фільми англійською мовою не дублюються фінською мовою

У царині іншомовної освіти, яка переважно англійська, цілі Національного курикулуму для учнів 3–6 класів передбачають, що діти повинні бути призвичасні до спілкування у конкретній ситуації, насамперед усно, а потім у письмовій формі. Акцентується на «культурних навичках» (знаючи про об'єкт культури (країна мови) і порівнюючи його з фінською) і «стратегії навчання» (розвиток хороших навичок до вивчення мови, у тому числі навички самооцінювання). Зосередження на самооцінюванні дітей спостерігається паралельно з високим ступенем автономності вчителя, від якого очікується не просто адаптувати курикулум до потреб учнів, а й оцінити результати навчання і відповідно коригувати своє викладання.

Не дивлячись на те, що фінські школярі можуть почати вивчення другої іноземної мови, як тільки вони починають навчання у школі, в останні роки частка тих, хто прагне цього, скорочується та становить лише 14 % дітей, які починають вивчення іноземної мови у початковій школі з 1 або 2 класу в 2010 році [12]. Англійська залишається першою іноземною мовою і широко використовується у Фінляндії разом з фінською, втім не зачіпаючи статусу фінської та шведської мов. Фінські науковці зазначають, що поширення англійської мови не є цілеспрямованим процесом «завоювання» фінського суспільства, а скоріше процесом, в якому англійська мова використовується фінами у різних формах, щоб служити власним дискурсивним, соціальним та культурним цілям [13].

Як і в Нідерландах, англійська широко використовується у соціальному контексті багатьма фінами, маючи багатомовні концепції з використання декількох мов для різних цілей та у різних галузях.

Висновки. Отже, зупинимося на тих аспектах, які, на нашу думку, можуть бути цікавими при модернізації системи іншомовного навчання в Україні:

- англійська мова за останнє десятиліття стала найпопулярнішою обов'язковою іноземною мовою для навчання у системі шкільної освіти не лише в країнах ЄС, але й цілого світу;
- загальна тенденція раннього навчання іноземної (переважно англійської) мови у початкових школах країн-членів ЄС покликана підвищити рівень володіння молоддю англійською мовою в умовах її глобалізації та підвищити мобільність громадян ЄС у майбутньому;
- аналіз кращих практик, зокрема Нідерландів та Фінляндії, засвідчує, що надзвичайно важливим є створення мовного середовища поза школою;
- як сумарна, так і поетапна кількість годин, що відводяться на навчання іноземних мов, у багатьох країнах ЄС значно перевищує обсяг годин, який передбачений для цих цілей вітчизняними шкільними програмами;
- можливість одночасного вивчення декількох мов, безсумнівно, сприяє підвищенню загальноосвітнього рівня учнів та його мобільності.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641/2015>
2. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>
3. Bjorklund S. and Suni I. (2000) 'The role of English as L3 in a Swedish immersion programme in Finland', in Cenoz J and Jessner U, *English in Europe: The acquisition of a third language* (pp. 198–221). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
4. Burridge T. (2010) Why do Finland's schools get the best results? *BBC World News America*. Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/world_news_america/8601207.stm
5. D'Orio W. (n.d.) Finland is №1! Finland's educational success has the rest of the world looking north for answers. *Scholastic Administrator Magazine*. Available at: www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=3749880
6. EACEA; Eurydice; Eurostat. *Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2012 Edition*, p. 47.
7. EF English Proficiency Index 2015, Electronic resource: <http://www.ef.edu/epi/>
8. Enever J. (2011) 'Policy', in Enever J. (ed) *ELLiE, early language learning in Europe* (pp. 23–42). London: British Council.
9. Eurostat Statistics Explained Foreign language learning statistics, Electronic resource: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_language_learning_statistics
10. Eurypedia, European Encyclopedia on National Education Systems.
11. Hautamaki T. (2008) *Teachers' linguistic choices during language instruction – A comparative study between special needs and basic education*. Unpublished BA thesis. Department of Languages, University of Jyväskylä, Finland.
12. Hilden R. and Kantelinen R. (2012) 'Language education – foreign languages', in Niemi H., Toom A. and Kallioniemi A. (eds) (2012) *Miracle of education: The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools* (pp. 161–176). Rotterdam: Sense Publishers.
13. Leppanen S., Pitkanen-Huhta A., Nikula T., Kytola S., Tor-makangas T., Nissinen K., Kaanta L., Raisanen T., Laitinen M., Pahta P., Koskela H., Lahdesmaki S. and Jousmaki H. (2011) National survey on the English language in Finland: Uses, meanings and attitudes. *Studies in Variation, Contacts and Change in English, eSeries*. Available at: www.helsinki.fi/varieng/journal/volumes/05/
14. Miettinen E. (2009) *As much English as possible: A study on two secondary school English teachers' language use and the motives behind their language choices*. Unpublished BA thesis. Department of Languages, University of Jyväskylä, Finland.
15. Niemi H. Toom A. and Kallioniemi A. (eds) (2012) *Miracle of education: The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools*. Rotterdam: Sense Publishers.
16. Simola H. (2005) The Finnish miracle of PISA: historical and sociological remarks on teaching and teacher education. *Comparative Education* 41: 455–470.

References

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro oholoshennia 2016 roku Rokom anhliiskoi movy v Ukraini» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641/2015>
2. Shchorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2015 rotsi» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>
3. Bjorklund S. and Suni I. (2000) ‘The role of English as L3 in a Swedish immersion programme in Finland’, in Cenoz J and Jessner U, English in Europe: *The acquisition of a third language* (pp. 198–221). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
4. Burrige T. (2010) Why do Finland’s schools get the best results? *BBC World News America*. Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/world_news_america/8601207.stm
5. D’Orio W. (n.d.) Finland is №1! Finland’s educational success has the rest of the world looking north for answers. *Scholastic Administrator Magazine*. Available at: www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=3749880
6. EACEA; Eurydice; Eurostat. Key Data on Teaching Languages at School in Europe 2012 Edition, p. 47.
7. EF English Proficiency Index 2015, Electronic resource: <http://www.ef.edu/epi/>
8. Enever J. (2011) ‘Policy’, in Enever J. (ed) *ELLiE, early language learning in Europe* (pp. 23–42). London: British Council.
9. Eurostat Statistics Explained Foreign language learning statistics, Electronic resource: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_language_learning_statistics
10. Eurypedia, European Encyclopedia on National Education Systems.
11. Hautamaki T. (2008) *Teachers’ linguistic choices during language instruction – A comparative study between special needs and basic education*. Unpublished BA thesis. Department of Languages, University of Jyväskylä, Finland.
12. Hilden R. and Kantelinen R. (2012) ‘Language education – foreign languages’, in Niemi H., Toom A. and Kallioniemi A. (eds) (2012) *Miracle of education: The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools* (pp. 161–176). Rotterdam: Sense Publishers.
13. Leppanen S., Pitkanen-Huhta A., Nikula T., Kytola S., Tor-makangas T., Nissinen K., Kaanta L., Raisanen T., Laitinen M., Pahta P., Koskela H., Lahdesmaki S. and Jousmaki H. (2011) National survey on the English language in Finland: Uses, meanings and attitudes. *Studies in Variation, Contacts and Change in English, eSeries*. Available at: www.helsinki.fi/varieng/journal/volumes/05/
14. Miettinen E. (2009) *As much English as possible: A study on two secondary school English teachers’ language use and the motives behind their language choices*. Unpublished BA thesis. Department of Languages, University of Jyväskylä, Finland.
15. Niemi H. Toom A. and Kallioniemi A. (eds) (2012) *Miracle of education: The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools*. Rotterdam: Sense Publishers.
16. Simola H. (2005) The Finnish miracle of PISA: historical and sociological remarks on teaching and teacher education. *Comparative Education* 41: 455–470.